

УДК 631.147(045)

**МІСЦЕ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА В СОЦІОЕКОНОМІЧНІЙ
СИСТЕМІ ХХІ СТОЛІТТЯ ©**

Н.В. АНДРУСЕНКО*,
аспірант,
Вінницький національний
аграрний університет
(м. Вінниця)

У статті на основі узагальнення існуючих наукових підходів визначено місце органічного сільського господарства в соціоекономічній системі ХХІ століття. Обґрунтована думка, що причинами і передумовами розвитку органічного сільського господарства є, по-перше, негативні наслідки для навколишнього середовища інтенсифікації традиційного землеробства, а по-друге, існуюча у світі глибока соціальна диференціація, поляризація в доходах, яка призводить до поляризації споживання продовольства, формує попит на продовольство особливої якості. Визначено функції органічного сільського господарства: забезпечення ринку корисним для споживачів продовольством; збереження навколишнього середовища від забруднення, запобігання руйнації земельних ресурсів; сприяння вирішенню соціальних проблем (покращення здоров'я населення, гармонійний розвиток сільських територій). На основі порівняння окремих макроекономічних показників країн з найвищим рівнем споживання органічної продукції на душу населення і аналогічних показників по Україні виявлено їхні суттєві розбіжності. Зроблено висновок, що, враховуючи потенційні можливості України у виробництві органічної продукції, низький рівень її внутрішнього споживання, в якості рушійної сили розвитку органічного сільського господарства України доцільно нарощувати обсяги його експорту на зовнішні ринки.

Ключові слова: органічне сільське господарство, конвенціональне землеробство, органічна продукція, традиційне землеробство, органічне виробництво.

Табл. 5. Рис. 1. Літ. 15.

Постановка проблеми. Останнім часом світовий ринок органічних продуктів динамічно зростає. Сьогодні світові продажі органічних продуктів становлять понад 80 млрд дол на рік. За прогнозами аналітиків до 2020 р. обсяги цього ринку сягнуть 200-250 млрд дол США. Близько 1,8 млн виробників з різних країн світу займаються органічним виробництвом на понад 37 млн га сільськогосподарських угідь. Лише в країнах ЄС кількість “органічних” господарств за останні 15 років зросла більше, ніж у 20 разів [6]. З розвитком органічного сільського господарства окремі автори пов'язують майбутнє аграрного виробництва. У цих умовах виникає необхідність теоретичного осмислення сутності, місця і ролі органічного сільського господарства у сучасній соціоекономічній системі з метою визначення перспектив розвитку цього способу аграрного господарювання в Україні.

© **Н.В. АНДРУСЕНКО, 2017**

* Науковий керівник: доктор економічних наук Прутська О.О.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем еколого-спрямованого ведення аграрного виробництва присвячені роботи вітчизняних учених: В. Андрійчука, В. Борисової, О. Бородиної [2], В. Вовка, Т. Зінчук, М. Кропивка, Є. Милованова, О. Попової, П. Саблука, М. Стадник, Р. Тринька, М. Шикули, О. Шубравської та інших.

Проблемами розвитку органічного виробництва та формування ринку органічної продукції займаються такі науковці, як В. Артиш, Н. Бородачова, Н. Берлач, Ю. Воскобійник, Є. Гаваза, І. Бурденюк [3], О. Гуцаленко [4], О. Дудар, М. Капштик, М. Кобець, Л. Купінець, О. Маслак, Н. Прокопчук, О. Прутська [8], О. Рудницька, О. Ходаківська, В. Шлапак, Н. Фіщук [11] та інші. Проте, незважаючи на достатню кількість робіт, пов'язаних з проблемами розвитку органічного сільського господарства України, наукове обґрунтування місця органічного сільського господарства в сучасній агро- і соціоекономічній системі залишаються недостатньо дослідженою проблемою.

Формулювання цілей статті. На основі узагальнення існуючих наукових підходів визначити місце органічного сільського господарства в соціоекономічній системі XXI століття і перспективи його розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У розвитку агроєкономічної науки прослідковуються дві різновекторні тенденції. Перша з них ґрунтується на поглядах класиків, які сформулювали загальні закони розвитку капіталістичної системи господарювання (А. Сміт, Д. Рікардо). Друга тенденція є продовженням її розвитком поглядів класиків агроєкономіки (Й. Тюнен, О. Чаянов), аграрних економістів-кейнсіанців та інституціоналістів, які наполягають на тому, що загальні закони капіталістичної економіки у сільському господарстві обмежуються біологічними законами та соціальними потребами суспільства.

Ставлення представників обох напрямів до проблем землекористування та інтенсифікації також є відмінним. Перші стверджують, що концентрація землі й виробництва є основою для індустріалізації, хімізації, вузької спеціалізації, що ведуть до суттєвого зростання продуктивності праці і становлять основу зростання економіки. Інші переконані, що людина не може ефективно управляти біологічними активами на великих площах, а сама природа сільськогосподарського виробничого процесу зумовлює живучість селянських некапіталістичних форм організації виробництва.

Приблизно до кінця Другої світової війни аграрна політика провідних країн світу базувалась на тому, щоб максимально наростити обсяги сільськогосподарського виробництва, незважаючи на екологічні наслідки концентрації, спеціалізації та інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Уже у 20-ті роки ХХ ст. у найбільш розвинутих країнах внаслідок надмірної хімізації сільського господарства спостерігалось очевидне руйнування родючих ґрунтів, а також зниження якості продукції та її поживних властивостей. Це, в свою чергу, тягнуло за собою погіршення здоров'я людей. Вчені забили на сполох і почали шукати шляхи екологічно чистих способів ведення сільського господарства. У результаті виникло так зване біодинамічне землеробство, яке ставило за мету відмову від застосування мінеральних добрив і пестицидів.

Зародження біодинамічного землеробства відбулося у Німеччині, в основу якого було покладено не просто відмову від хімічних заходів, а й прагнення створити таку систему вирощування рослин, яка забезпечувала б їхню стійкість до будь-яких несприятливих умов. Одним з засновників сучасної системи органічного сільського господарства вважають також англійського вченого Альберта Говарда (1873-1948).

Саме ці підходи, запропоновані Р. Штейнером і А. Говардом, згодом розвинуті Е. Пфайффером, й заклали основи для розвитку методів сучасного органічного сільського господарства.

Проблемі співвідношення економічних та екологічних пріоритетів людства були присвячені дослідження російського економіста Н.Ф. Реймерса [9, с.178], проведені ще на початку 90-х років минулого століття. Він виділив чотири еколого-соціально-економічних епохи, зміст та сутність яких можуть бути узагальнені наступним чином (табл.1).

Таблиця 1

Еколого-соціально-економічні епохи суспільства (за Н.Реймерсом)*

Технологія з економічними обмеженнями	Технологія з економічними й частково екологічними обмеженнями	Технологія з економічними і зростаючими екологічними обмеженнями	Технологія з абсолютними екологічними обмеженнями
Ігнорування охорони природи, прагнення до максимального зростання, намагання вижити і прогодувати себе	Охорона природи й оточуючого середовища лише декларується, домінують економічні інтереси	Здійснюються заходи з охорони природи та середовища життя з урахуванням технологічних та економічних обмежень	Переважання пріоритету охорони оточуючого середовища та поліпшення якості життя людини
Домінанта епохи – прогодувати себе	Домінанта епохи – економіка	Домінанта епохи – економіка з екологічними обмеженнями	Домінанта епохи – виживання

* Укладено автором на основі [9, с.178]

Н.Ф. Реймерс вважав, що людство перебуває між другою та третьою описаними ним епохами, поступово наближаючись до третьої епохи. Вважаємо, що на момент досліджень (кінець ХХ ст.) ці висновки були правильними. Проте сьогодні, в другій декаді ХХІ ст., найбільш розвинуті країни світу поступово здійснюють перехід до четвертої епохи, надаючи пріоритети збереженню навколишнього середовища, підвищенню якості життя, його максимальній тривалості, зменшенню захворюваності завдяки підвищенню освіченості, забезпеченості, якісному харчуванню та здоровому способу життя. Надання переваг харчуванню екологічно чистою органічною продукцією стало відповіддю на формування цих нових потреб.

Ідея виробництва екологічно чистих продуктів зародилася у США на початку 60-х років як протест проти забруднення навколишнього середовища, проти використання великої кількості консервантів у продуктах харчування, проти надмірної хімізації аграрного виробництва, що поставило під загрозу якість умов життя населення. Це змусило у 1980-х роках перейти на принципово інші засади господарювання, які базувалися на більш лояльному ставленні як до навколишнього природного середовища, так і до самої людини. Прихильники панівної у цей період теорії постпродуктивізму виходили з того, що сільське господарство повинно забезпечувати людство продовольством, виробляти безпечну для людини продукцію, не справляючи при цьому негативного впливу на природні ресурси, якість земель, повітря й води. Термін “Organic Farming” був запроваджений Міжнародною федерацією “Рух за органічне сільське господарство” (IFOAM), заснованою у 1972 році, яка об’єднує сьогодні понад 750 організацій у 116 країнах світу.

Результатом посилення людиноцентристських орієнтирів у економічному розвитку стало оформлення наприкінці ХХ-на початку ХХІ ст. концепції багатофункціональності сільського господарства, яка відображає взаємозв'язок між різними ролями та функціями сільського господарства у трьох взаємопов'язаних сферах: економічній, соціальній та екологічній. Як зазначає О.М. Бородіна, “заснований на концепції багатофункціональності, розвиток сільського господарства – це не тільки нарощування виробництва, а й збалансована структурна політика, здійснювана шляхом підтримки конкурентоспроможності малотоварного сектору; вирівнювання доходів населення; боротьба з бідністю та безробіттям через створення якісних робочих місць; протидія урбанізації та запобігання міграції сільської молоді до великих економічних центрів; подолання інформаційної ізольованості села; збереження традиційного укладу життя на селі, цінностей селянської культури; посилення інституційної структури формування людського капіталу; стимулювання виробництва якісного продовольства і підтримка безпеки продуктів харчування; відновлення агробіоценозів, захист навколишнього середовища від наслідків сільськогосподарської діяльності” [2, с.90].

Дослідження статистичних даних щодо світового виробництва продовольства дають можливість зробити висновок, що сама можливість переходу на органічні методи ведення сільськогосподарського виробництва з'являється лише тоді, коли галузь досягла такого рівня продуктивності праці й урожайності культур, який дозволив в основному вирішити питання забезпечення населення землі продовольством. Крім того, загальносвітове зростання виробництва продовольства призвело до зниження вартості виробництва найважливіших продуктів харчування.

При цьому важливим фактором збільшення виробництва продовольства стала хімізація сільського господарства. Застосування хімічних добрив, засобів боротьби із шкідниками, бур'янами забезпечило до 40% отриманого загального приросту урожайності основних сільськогосподарських культур. За даними Є.Васильєвої та Т.Макеєвої, якщо в 1973 р. в усьому світі на 1 га сільськогосподарських земель вносилося до 60 кг мінеральних добрив, то у 1995-1997 рр. — вже 94 кг. Під впливом екологічних рухів у промислово-розвинутих країнах використання мінеральних добрив за той же час зменшилося з 123 до 116 кг на 1 га. В африканських країнах цей показник завжди був набагато меншим – 10-11 кг на 1 га [13]. Іншими важливими джерелами зростання сільськогосподарського виробництва стало зрошення земель, а також наукова селекція, насамперед, створення високоурожайних гібридних сортів, генетично змінених сортів зернових і кормових культур.

Таким чином, хімізація, механізація (з її шкідливим впливом на структуру ґрунтів), зрошення, наукова селекція, у тому числі створення генномодифікованих сортів рослин, дозволили вийти на новий рівень розвитку сільського господарства, що дає можливість вирішити продовольчу проблему людства. Втім негативний вплив усіх цих факторів на навколишнє середовище покликав до життя становлення нових підходів до господарювання в аграрній сфері, які втілилися у феномені “органічного землеробства”, або, говорячи більш широко, “органічного сільського господарства”. Фактично ми маємо справу з дією одного із законів діалектики, а саме – “заперечення заперечень”, який, власне, є одним із джерел розвитку. Хімізація, механізація сільського господарства виводять його на новий рівень розвитку, але самі перетворюються на руйнівну силу, з наслідками дії якої необхідно боротися. Таким чином, виникає запит на принципи ощадного земле- і природокористування, на

принципи “органічного землеробства”, які дозволяють відновити природний стан навколишнього світу, а інтенсифіковане сільське господарство доповнити природоцентристською складовою органічного землеробства.

Як зазначає С.Я. Ковальчук, органічне виробництво позитивно впливає на ґрунти, “органічні” поля характеризуються глибшою вегетацією, більш вологим покриттям і численнішою (на 88% більшою кількістю) корисних мікроорганізмів. “Найновіші шведські дослідження, – пише С.Я. Ковальчук, – показують, що “органічні ґрунти” містять більшу кількість мікроорганізмів, зокрема тих, які прикріплюються до коренів рослин і допомагають рослині абсорбувати (поглинати) поживні речовини” [6].

Органічне сільське господарство називають “землеробством майбутнього” [1]. Не можемо повністю з цим погодитись. Захоплюючись аргументацією на користь органічного сільського господарства, не слід забувати, що нагодувати людство, відмовившись від традиційного, за загальноприйнятими технологіями, виробництва сільськогосподарської продукції, неможливо. Достатньо порівняти обсяги і темпи зростання виробництва продовольства у світі і органічної продукції протягом 1990-2014 років. Так за цей період обсяги виробництва продовольства у світі майже подвоїлися – з 1294,5 млрд Мдол у 1990 р. до 2246,9 млрд Мдол у 2014 р. (табл. 2).

Відсутність даних щодо органічного виробництва за 1990 р. (на той момент статистика цього сегменту агровиробництва ще не велася) змушує нас обмежитись більш коротким відрізком часу, з 2000 по 2014 рр. За цей час виробництво продовольства у світі зросло на 38,8%, а виробництво органічної продукції збільшилось у п’ять разів. Так темпи її зростання значно випереджають темпи зростання виробництва продовольства, проте частка органічної продукції залишається невисокою.

Таблиця 2

Динаміка виробництва продовольства і органічної продукції у світі*

Показники	1990 р.	2000 р.	2014 р.	Відхилення 2014 р. до 2000 р.	
				абс.	%
Виробництво продовольства, млрд дол**	1294,5	1618,8	2246,9	628,1	38,8
Органічна продукція, млрд дол	Н/д	16,0	80,0	64,0	500,0
Частка органічної продукції в загальному обсязі продовольства,%	Н/д	1	3,6	2,6	360,0

* Укладено автором на основі даних джерел [FAO Statistical Pocketbook 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/3/a-i4691e.pdf>

** Обсяг виробництва продовольства подано у міжнародних доларах (I \$), які є умовною розрахунковою одиницею, що використовується для забезпечення порівнянності даних різних країн світу

Загальні обсяги органічної продукції дорівнюють усього 1-2% світового збуту продовольства [10, с.13]. Про місце органічного землеробства в загальному обсязі аграрного виробництва можуть свідчити також дані по США – країні з найбільшим у

світі ринком органічної продукції. За розрахунками О. Прутської, частка органічних ферм США становить лише 0,66% від загальної кількості американських ферм, і виробляють вони лише 1% сільськогосподарської продукції США [8, с.88].

Погоджуємося з думкою Л.В. Страшинської, яка вважає головною причиною виникнення і розвитку в межах світової агропродовольчої системи органічного землеробства кризи конвенціонального (традиційного) землеробства. Органічне землеробство вона називає концепцією “оновленої агрокультури”, “елітарним землеробством” [10, с.11]. Серед основних чинників глибокої технологічної і соціально-економічної кризи конвенціонального землеробства Л.В. Страшинська називає високий рівень застосування мінеральних добрив, отрутохімікатів, антибіотиків, гормонів, а також споживання генетично модифікованого продовольства, загрозу незворотного погіршення зовнішнього середовища [10, с.11].

Цілком слушним є й інший висновок автора: “Спонукальним мотивом до виникнення органічного землеробства стало не тільки прискорення науково-технічного, технологічного й економічного розвитку, але й існуюча у світі глибока соціальна диференціація. Саме заможні верстви населення створили попит на органічне землеробство, яке було значно (іноді у 2-3 рази) дорожчим, ніж звичайні продукти харчування, що постачалися конвенціональним сільським господарством”. “Поляризація в доходах призводить до поляризації споживання продовольства, коли одна частина населення споживає високоякісні продукти органічного землеробства, а інша – відносно дешеві сільськогосподарські товари масового виробництва” [10, с.11]. Характеристика найбільших ринків органічної продукції представлена в табл.3.

Таблиця 3

Характеристика найбільших ринків органічної продукції (2014 р.)*

Країна	Роздрібний продаж органічної продукції, млн євро	Частка органічної продукції в загальному обсязі роздрібної торгівлі, %	Споживання органічної продукції на душу населення, євро	Експорт, млн євро
Австралія	962	н/д	42	248
Австрія	1065	6,5	127	80
Великобританія	2307	н/д	36	н/д
Данія	912	7,6	162	231
Іспанія	998	1,0	21	590
Італія	2145	2,2	35	1420
Канада	2728	2,8	77	378
Китай	3701	н/д	3	467
Нідерланди	965	3,0	57	928
Німеччина	7910	4,4	97	н/д
Польща	120	0,2	3	н/д
США	27062	5,0	85	2409
Франція	4830	2,5	73	435
Україна	15	н/д	н/д	70
Швеція	1402	6,0	145	н/д
Швейцарія	1817	7,1	221	н/д

Джерело: [14, с.66-67]

Вивчення світового ринку органічної продукції підводить до висновку, що головними споживачами органічної продукції є багаті розвинуті країни – Швейцарія, Люксембург, Данія, Швеція, Ліхтенштейн, Австрія, Німеччина, США, Канада та Франція (рис.1), в яких високий рівень доходів населення, культура і ментальність, орієнтовані на збереження здоров'я й навколишнього середовища, забезпечують високий платоспроможний попит на продукцію органічного сільського господарства

Рис.1. Країни з найвищим показником споживання органічної продукції на душу населення (2014 р.)

Джерело [14, с.66]

Слід зазначити, що у міру вдосконалення нової агротехніки різниця в ціні поступово зменшується і на теперішній час становить від 20 до 40%, що збільшує попит на таку продукцію [5, с. 22-28]. Немає єдності поглядів і в оцінці урожайності органічного сільського господарства. У більшості випадків за схожих умов урожайність органічного сільського господарства демонструє зниження на 10-20%. Проте дослідження, проведені у США, Канаді й Австралії, показують в окремих випадках збільшення урожайності приблизно в тій же пропорції. Європейський досвід свідчить про середній рівень урожайності в органічних системах приблизно становить 60-80% від їх конвенціональних аналогів.

Дослідники зазначають суперечливу реакцію представників традиційного аграрного бізнесу на розвиток органічного сільського господарства. Так досить різкий супротив виявили промислові корпорації, що виробляють мінеральні добрива, отрутохімікати, антибіотики, гормони росту тощо. Було здійснено цілий ряд заходів, спрямованих на дискредитацію нового напрямку агробізнесу. Попри це, об'єктивні передумови розвитку органічного землеробства, зростання попиту на органічну продукцію змусили великі агроіндустріальні компанії коректувати свою поведінку, повернутися обличчям до "органіки" й інтегрувати нові підходи в систему виробництва, збуту, переробки і продажу органічної продукції.

Підсумовуючи викладене, органічне землеробство можна розглядати як своєрідну модифікацію розвитку продуктивних сил сільського господарства в умовах глобалізації і посилення диференціації суспільства, яка стала проявом і реакцією сучасної техногенної цивілізації на виклики соціально-технологічної кризи, що сьогодні розгортається.

За такого підходу доцільним є виділення наступних функцій органічного сільського господарства. По-перше, забезпечити ринок корисним для споживачів продовольством. По-друге, зберегти навколишнє середовище від забруднення, не допустити руйнації земельних ресурсів, сприяти покращенню умов виробництва та життя населення сільських територій. По-третє, сприяти вирішенню соціальних проблем (покращення здоров'я населення, гармонійний розвиток сільських територій). З названих завдань розвитку органічного землеробства функція збереження навколишнього середовища представляється нам найбільш ваговою. Проблеми, які наближаються до свого розв'язання завдяки поширенню органічного сільського господарства, можуть бути представлені наступним чином (табл. 4).

Таблиця 4

Проблеми, які дозволяє розв'язати поширення органічного сільського господарства

Характер проблеми		
екологічні	економічні	соціальні
зменшення антропогенного навантаження на навколишнє середовище; охорона навколишнього середовища та збереження біорізноманіття; збереження та поліпшення родючості земель	завоювання позицій на світовому ринку органічної продукції; нарощування експортного потенціалу, підвищення рівня зайнятості та розвитку сільських територій; ресурсозбереження та зменшення енергоємності сільськогосподарського виробництва	покращення здоров'я працівників сільського господарства та населення в цілому; покращення добробуту сільського населення; гармонійний розвиток сільських територій

* Укладено автором на основі опрацювання літературних джерел

Важливо зазначити, що серед проблем, розв'язанню яких сприятиме розвиток органічного сільського господарства, економічні проблеми зовсім не є основними. На перший план виступають проблеми екологічного характеру, які в Україні досягли катастрофічної гостроти. За даними Федерації органічного руху України впливу ерозії зазнає 57,5% земель країни, кількість еродованих земель щорічно збільшується на 80-90 тис. га. Внаслідок ерозії щорічно втрачається біля 11 млн т гумусу; 0,5 млн т азоту; 0,4 млн т фосфору та 0,7 млн т калію, 38% орних земель країни є переуцільненими. Інтенсивно збільшуються площі кислих і солонцевих ґрунтів. На сьогодні більше 40% орних земель України потребують проведення їх хімічної меліорації (комплексу заходів, спрямованих на поліпшення фізико-хімічних та фізичних властивостей ґрунтів – гіпсування та вапнування) [7]. Все це вимагає переходу до більш обачного і нешкідливого для оточуючого середовища способу господарювання – органічного сільського господарства.

Високо оцінюючи об'єктивні передумови для розвитку органічного сільського господарства в Україні (родючість ґрунтів, клімат, трудові ресурси), проведемо порівняння низки показників розвитку органічного виробництва в різних країнах (табл. 5).

Аналіз представлених даних свідчить, що Україна, будучи країною з рівнем доходу на душу населення нижче середнього, не може претендувати на структуру харчування, аналогічну тій, що склалась у найрозвинутіших країнах світу. Якщо вирахувати середнє значення валового національного доходу на душу населення першої дев'ятки споживачів органічної продукції, отримаємо показник 56670 дол, що майже у 16 разів більше, ніж ВНД/душу населення в Україні (3560 дол). За даними

МВФ ВВП на душу населення в Україні залишається дуже низьким – лише 20% від середнього показника для ЄС і другим найнижчим показником серед країн Центральної та Східної Європи [15].

Таблиця 5

Характеристика ринків органічної продукції країн з найвищим рівнем споживання органічної продукції на душу населення (2014 р.)***

Країна	Роздрібний продаж органічної продукції, млн євро	Частка органічної продукції в загальному обсязі роздрібної торгівлі, %	Споживання органічної продукції на душу населення, євро	ВНД на душу населення, дол США**
Швейцарія	1817	7,1	221	88 120
Данія	912	7,6	162	61 310
Швеція	1402	6,0	145	61 610
Австрія*	1065	6,5	127	49 670
Німеччина	7910	4,4	97	47 640
США	27062	5,0	85	55 200
Франція	4830	2,5	73	42 960
Канада	2728	2,8	77	51 630
Нідерланди	965	3,0	57	51 890
Середнє значення по групі країн	x	x	116	56670
Китай	3701	н/д	3	7 400
Україна	15	>1	0,3	3 560

* 2011 р.

** <http://www.worldbank.org/>

*** Джерело: [14, с.66-67]

Внутрішнє споживання органічної продукції оцінюється фахівцями приблизно на рівні 0,30 євро на душу населення [12, с.37], що також у 387 разів менше середнього значення по групі, або 0,26% від середньогрупового значення. Хоча останнім часом спостерігається тенденція до зростання споживання органічної продукції в Україні, особливо у великих містах, порівняно з європейськими країнами ця сума є мізерною.

З усього вищевикладеного можна зробити висновок, що, враховуючи потенційні можливості України у виробництві органічної продукції, низький рівень внутрішнього споживання органічної продукції викликаний, в першу чергу, низькою платоспроможністю населення, в якості рушійної сили розвитку органічного сільського господарства України доцільно нарощувати обсяги його експорту на зовнішні ринки, в першу чергу, на ринки Європейського Союзу.

Висновки. Органічне сільське господарство можна розглядати як своєрідну модифікацію розвитку продуктивних сил, яка стала проявом і реакцією сучасної техногенної цивілізації на виклики соціально-технологічної кризи, що сьогодні розгортається, та стрімке погіршення стану навколишнього середовища.

Причинами розвитку органічного сільського господарства є не тільки прискорення науково-технічного, технологічного й економічного розвитку, криза конвенціонального (традиційного) землеробства, яка виявляється у високому рівні застосування мінеральних добрив, отрутохімікатів, антибіотиків, гормонів, споживанні генетично модифікованого продовольства, загрозі незворотного

погіршення зовнішнього середовища, але й існуюча у світі глибока соціальна диференціація, поляризація в доходах, яка призводить до поляризації споживання продовольства, формує попит на продовольство особливої якості.

З огляду на вищевикладене, сформувався невідкладна потреба у формуванні усіх необхідних умов для розвитку ринку продукції органічного сільського господарства в нашій країні.

Список використаних джерел

1. Борживой Шарапатка, Иржи Урбан Органическое земледелие, Оломоуц, 2010 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://organicstandard.com.ua>.
2. Бородина О.М. Український аграрний сектор: тенденції та альтернативи розвитку/О.М. Бородина // Економіка України. – 2012. – №4. – С.90-94.
3. Бурденюк І.І. Органічне виробництво: аналіз стану та прогнозування розвитку/ І.І. Бурденюк, Л.О. Волонтир // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2017. – №2. – С.50-59.
4. Гуцаленко О.О. Методичні підходи до визначення пропозиції на ринку /О.О. Гуцаленко // Ефективна економіка. – 2015. – №1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
5. Ковалев Е. Органическое земледелие – Ответ на вызов времени // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 9. – С. 22-28.
6. Ковальчук С.Я. Функціонально-структурний розвиток органічної продукції на міжнародному ринку / С.Я. Ковальчук, Т.А. Мельник //Ефективна економіка. – 2014. – № 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
7. Концепція державної програми розвитку органічного виробництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.organic.com.ua>.
8. Прутська О.О. Сільське господарство США: висновки для України: Монографія / О.О. Прутська. – Вінниця: ТОВ “Фірма “Планер”, 2012. – 160с.
9. Реймерс Н.Ф. Экология. Теория, законы, правила, принципы и гипотезы: [монография]/ Н.Ф. Реймерс – М.: “Россия молодая”, 1994. – 366с.
10. Страшинська Л.В. Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні: монографія / Л.В. Страшинська / за ред. Б.М. Данилишина. – К.: Профі, 2008. – 532 с.
11. Фіщук Н.Ю. Маркетингові аспекти розвитку органічного виробництва / Н.Ю Фіщук// Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2017. – № 1. – С. 37-45.
12. Чичкало-Кондрацька І.Б., Федіна О.І. Перспективи розвитку експорту української органічної продукції до Європейського Союзу/ І.Б. Чичкало-Кондрацька, О.І. Федіна//Економічний простір. – 2016. – №105. – С. 34-46.
13. Экономическая теория: Конспект лекций (Е.В. Васильева, Т.В. Макеева) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bokinz.com>.
14. Willer H. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2015 /H. Willer, J. Lernoud // FiBL-IFOAM Report. – Bonn: Reseach Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, and IFOAM – Organics International, 2015.
15. ВВП на душу населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua>.

Список використаних джерел у транслітерації/ References

1. Borzhyvoy Sharapatka, Yrzhzy Urban Orhanycheskoe zemledelye, Olomouts, 2010 h. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://organicstandard.com.ua>.
2. Borodyna O.M. Ukrayins'kyu ahrarynyy sektor: tendentsiyi ta al'ternatyvy rozvytku/O.M. Borodyna // Ekonomika Ukrayiny. – 2012. – №4. – P.90.

3. Burdenyuk I.I. Orhanichne vyrobnytstvo: analiz stanu ta prohnozuvannya rozvytku/ I.I. Burdenyuk, L.O. Volontyr//Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannya nauky i praktyky. – 2017. – №2. – P.50-59.
4. Hutsalenko O.O. Metodychni pidkhody do vyznachennya propozytsiyi na rynku /O.O. Hutsalenko // Efektyvna ekonomika. – 2015. – №1. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
5. Kovalev E. Organicheskoye zemledeliye – Otvet na vyzov vremeni // Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya. – 2005. – № 9. – P. 22-28.
6. Koval'chuk S.Ya. Funktsional'no-strukturnyy rozvytok orhanichnoyi produktsiyi na mizhnarodnomu rynku / S.Ya. Koval'chuk, T.A. Mel'nyk //Efektyvna ekonomika. – 2014. – № 11. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
7. Kontseptsiya derzhavnoyi prohramy rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva v Ukrayini [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.organic.com.ua>.
8. Pruts'ka O.O. Sil's'ke hospodarstvo SShA: vysnovky dlya Ukrayiny: Monohrafiya / O.O. Pruts'ka. – Vinnytsya: TOV “Firma “Planer”, 2012. – 160 p.
9. Reymers N.F. Ekologiya. Teoriya, zakony, pravila, printsypy i hipotezy: [monohrafiya]/ N.F. Reymers – M.: “Rossiya molodaya”, 1994. – 366 p.
10. Strashyns'ka L.V. Stratehiya rozvytku prodovol'choho rynku v Ukrayini: monohrafiya / L.V. Strashyns'ka / za red. B.M. Danylyshyna. – K.: Profi, 2008. – 532 p.
11. Fishchuk N.Yu. Marketynhovi aspekty rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva / N.Yu Fishchuk// Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannya nauky i praktyky. – 2017. – Vol. 1. – Pp.37-45.
12. Chychkalo-Kondrats'ka I.B., Fedina O.I. Perspektyvy rozvytku eksportu ukrayins'koyi orhanichnoyi produktsiyi do Yevropeys'koho Soyuzu/ I.B. Chychkalo-Kondrats'ka, O.I. Fedina//Ekonomichnyy prostir. – 2016. – №105. – P.34-46.
13. Ekonomicheskaya teoriya: Konspekt lektsiy (E.V. Vasyl'eva, T.V. Makeeva) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://bokinz.com>.
14. Willer H. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2015 /H. Willer, J. Lernoud // FiBL-IFOAM Report. – Bonn: Reseach Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, and IFOAM – Organics International, 2015.
15. VVP na dushu naseleння [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrinform.ua>.

ANNOTATION
THE PLACE OF ORGANIC AGRICULTURE IN SOCIOECONOMIC SYSTEM OF
THE XXI CENTURY

ANDRUSENKO Nadiia,
Postgraduate Student,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)

The article defines the basis of summarizing the existing scientific approaches to the origin of agriculture in socioeconomic system of the XXI century.

An opinion is formulated that the reasons and preconditions for the development of organic agriculture are: firstly, negative environmental impacts of intensification of traditional farming, secondly, existing in the world deep social differentiation, polarization in income that leads to polarization in food consumption, the demand for food of a special quality. Functions of organic agriculture have been defined: providing the market with useful foodstuffs; preserving the environment from pollution, prevention of destruction of land resources; promoting the solution of social problems (improvement of health condition of the population, harmonious development of rural areas). Based on a comparison of some macroeconomic indicators of countries with the highest consumption of organic products per capita and similar indicators for Ukraine, their significant differences have been found. The conclusion is made that taking into consideration the potential of Ukraine in the

production of organic products and the low level of domestic consumption, the driving force for the development of organic agriculture Ukraine should become an increasing capacity of its exports to foreign markets.

Keywords: organic agriculture, conventional agriculture, organic production, traditional agriculture, organic production.

Tabl. 5. Fig. 1. Lit. 15.

АННОТАЦИЯ МЕСТО ОРГАНИЧЕСКОГО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В СОЦИОЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ XXI СТОЛЕТИЯ

*АНДРУСЕНКО Надежда Владимировна,
аспирант,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)*

В статье на основе обобщения существующих научных подходов определено место органического сельского хозяйства в социоэкономической системе XXI столетия. Обособлена идея, что причинами и предпосылками развития органического сельского хозяйства являются, во-первых, негативные последствия для окружающей среды интенсификации традиционного земледелия, а во-вторых, существующая в мире глубокая социальная дифференциация, поляризация в доходах, которая приводит к поляризации потребления продовольствия, формирует спрос на продовольствие особенного качества. Определены функции органического сельского хозяйства: обеспечение рынка качественным продовольствием; сохранение окружающей среды от загрязнения, предупреждение деградации земельных ресурсов; способствование решению социальных проблем (улучшение здоровья населения, гармоничное развитие сельских территорий). Путем сравнения отдельных макроэкономических показателей стран с самым высоким уровнем потребления органической продукции на душу населения и аналогичных показателей по Украине выявлены их существенные расхождения. Сделан вывод о том, что учитывая потенциальные возможности Украины по производству органической продукции, низкий уровень ее внутреннего потребления, в качестве движущей силы развития органического сельского хозяйства страны целесообразно наращивать объемы ее экспорта.

Ключевые слова: органическое сельское хозяйство, конвенциональное земледелие, органическая продукция, традиционное земледелие, органическое производство.

Tabl. 5. Рис. 1. Лит. 15.

Інформація про автора

АНДРУСЕНКО Надія Володимирівна – аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: nadiaivchenko@ukr.net).

ANDRUSENKO Nadiia – Postgraduate Student of Finance, Banking and Insurance Department, Vinnytsia National Agrarian University (3, Sonyachna Str., Vinnytsia, 21008, e-mail: nadiaivchenko@ukr.net).

АНДРУСЕНКО Надежда Владимировна – аспирант кафедры финансов, банковского дела и страхования, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: nadiaivchenko@ukr.net).

